

Bulgar Kralı Kaloyan (1197-1207): Bölgesel Bir Güç Olma Çabaları ve Haçlılara Karşı Mücadeleleri

Bulgarian King Kalojan (1197-1207): His Efforts to Become a Regional Power and Struggles against the Crusaders

H. Ömer ÖZDEMİR*

Öne Çıkanlar:

- Bu makale asırlar boyunca Balkanların kalıcı unsurlarından biri olan Bulgarları konu edinmektedir.
- Gerek Bizans gerekse Haçlı tarihi için önem arz eden Bulgar Krallığı coğrafyanın kaderine etki etmiştir.
- Ancak IV. Haçlı Seferi döneminin önemli isimlerinden Kaloyan çalışmalarında büyük oranda göz ardı edilmiştir.
- Makale Kaloyan'ı merkeze koyarak coğrafyanın göz ardı edilen unsurlarını gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır.

Öz: 1188'den tahta çıkışına kadar Bizans Sarayı'nda rehin tutulan Kaloyan, iktidarı eline aldığı anda kuruluş aşamasında bulunan bir idare teslim almıştır. Henüz yeni tesis edilmiş olan bu idare Balkanlarda Sırp, Macar ve Bizans güçleri ile çatışma hâlinindedir. İşte bu minvalde bölgede tutunmak için harekete geçen Kaloyan bahse konu ülkelerle amansız mücadelelere girişmiştir. Öte yandan Papa III. Innocent ile müzakerelere başlayarak II. Bulgar Krallığı'nın meşruiyetini sağlamaya gayret etmiştir. Haçlıların gelişinden sonra ise coğrafyanın kaderini belirleyecek uzun soluklu çatışmalar baş göstermiştir. Makalenin giriş kısmında Kaloyan'ın ağabeyleri olan Peter ve Asen'in, II. Bulgar Krallığı'nın kuruluşundaki rolleri incelenmiştir. Daha sonra Kaloyan'ın, Balkanlardaki mücadelesi ve Papa III. Innocentius ile yazışmaları kaleme alınmıştır. Burada onun iktidarını anlayabilmek için elzem bir konu olan mektuplaşmalar bilhassa ön plana çıkarılmıştır. Akabinde Bulgar Kralı'nın, Haçlılar ile girdiği ölüm-kalım mücadeleleri odak noktası olmuştur. İstanbul'u ele geçirmeyi başaran Latin ordularına karşı Kaloyan'ın beklenmedik yükselişi ve onun bölgenin geleceğine yaptığı etki tafsilatlı bir şekilde aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Bulgar Krallığı, Haçlılar, Bizans İmparatorluğu, Kaloyan, III. Innocent

Highlights:

- This article focuses on the Bulgarians, one of the permanent elements of the Balkans for centuries.
- The Bulgarian Kingdom, which was important for both Byzantine and Crusader history, shaped the region's geography.
- However, Kalojan, one of the significant figures of the Fourth Crusade period, has been largely ignored in the studies.
- This article aims to address this gap by centring on Kalojan and his influence on the region's history.

Abstract: Kalojan, who was held hostage in the Byzantine Palace from 1188 until he ascended to the throne, took over an administration that was still in its establishment phase when he came to power. This newly established administration was in a struggle with Serbian, Hungarian, and Byzantine forces in the

* Dr. İstanbul/Türkiye, tarhcomer@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0521-8987.

Balkans. To consolidate his hold on the region, Kalojan engaged in relentless conflicts with these neighbouring forces. On the other hand, he initiated negotiations with Pope Innocent III in an effort to legitimize the Second Bulgarian Kingdom. After the arrival of the Crusaders, long-term conflicts that would determine the fate of the geography began. In the introduction part of the article, the foundational roles of Kalojan's brothers, Peter and Asen, in establishing the Second Bulgarian Kingdom were examined. Then, Kalojan's struggle in the Balkans and his correspondence with the Pope were elaborated. This correspondence with Pope Innocent III is emphasised to highlight Kalojan's strategic power. This article subsequently focuses on Kalojan's fierce battles with the Crusaders. The unexpected rise of Kalojan against the Latin armies, who succeeded in capturing Istanbul, and his impact on the future of the area, were explained in detail.

Keywords: Second Bulgarian Kingdom, Crusaders, Byzantine Empire, Kalojan, Innocent III.

Summary: Advancing to the Balkan geography at the beginning of the sixth century, the Bulgarians managed to hold on to the region under the leadership of Asparukh. In this period, the Byzantine Empire, engaged in conflicts on two fronts, struggled to find a solution against its enemy for a long time. Over time, the Bulgarians became stronger, under the reign of Krum, they were strong enough to kill Emperor Nikephoros I and make a wine cup from his skull. During the reign of Simeon, they began to use the title "basileus". It was only during the reign of Basileus II that their resistance was broken (1018).

The Bulgarians revolted again during the reign of Isaac Angelos. The emperor had married Maria, the daughter of Hungarian King Bela. To cover the wedding expenses, Isaac introduced new taxes, which angered the people in the region. The brothers Peter and Asen demanded the abolition of these taxes and made modest military and material requests. When Isaac refused these requests, a rebellion broke out. As a result, the Bulgarian Kingdom was re-established. After the death of Peter and Asen, who shared the power for ten years, Kalojan was enthroned.

Kalojan was sent to the Byzantine Palace in 1188 as a prisoner and regained his throne in 1197. Upon his accession, the Bulgarian Kingdom was in a very difficult situation. Serbian, Hungarian, and Byzantine forces were at war with him. The Serbs stood out because they were related to the Byzantine Empire. The Hungarians were supported by the pope as they were in conflict with the Germans. In addition, they claimed various Balkan territories as dowry due to the marriage bond established with Isaac. Byzantium, on the other hand, had dominated the Balkans for centuries. For this reason, Kalojan entered a struggle with all three powers. But his ultimate goal was to be crowned by the Pope, as papal endorsement was significant in the Christian world. That's why he started negotiations with Innocent, requesting that a cardinal to be sent to crown him emperor. In his letters, he always referred to himself as the emperor and his realm as an empire. However, Innocent addressed Kalojan with the title "dominus" in his reply, emphasising the successes and papal loyalty of Kalojan's ancestors. He sent Dominic (The Greek High Priest of Brindisi) to the king to convey his proposal and express his sincerity. In his response, Kalojan highlighted the ties of his ancestors with the Papacy, stating his desire to be crowned emperor like them. But in his next response, the pope did not send a cardinal. He addressed him with the title of "dominus" for the second time and sent gifts to the Bulgarian bishop. It was clear that the pope was trying to stall the Bulgarian King. However, at this time, Byzantine Emperor Alexios Angelos reached out to Kalojan with an offer to crown him. Kalojan conveyed this situation to the Pope, pressuring him to comply with his request. Innocent could not allow the Bulgarians to come to terms with Byzantium. Therefore, he decided to send a cardinal to Kalojan. However, his envoy was captured by the Hungarians on the way. Meanwhile, the Crusader armies came to Istanbul. They put Alexios on the throne as they had promised in Zadar. Despite this, the Crusaders remained encamped outside the city walls. Meanwhile, Kalojan communicated with the Crusader counts, offering to send 100,000 soldiers in support if they crowned him. However, the Crusaders sharply rejected his offer. Outraged, the Bulgarian King became the Crusaders' worst enemy.

After the capture of Istanbul, the Byzantines took refuge in Kalojan. The Bulgarian King ordered his defectors to attack the Latins. Clashes took place in Edirne (Adrianople) and Dimetoka. Later, Kalojan and the Crusader army came face to face. In the Battle of Adrianople, the Latin Emperor was captured,

numerous counts perished, and Doge Enrico Dandolo died on his way back to Istanbul (Constantinople). Kalojan, whose authority increased after the victory, captured many cities in Thrace. The Crusaders elected Baudouin's brother Henry as regent. Henry, a wise ruler, successfully ruled the Latin Empire. Meanwhile, Kalojan's attack on the Byzantines changed the situation. Byzantines began to cooperate with the Latins. Kalojan, on the other hand, pressed Henry by allying with Theodore Laskaris, who ruled in Iznik, though without success. However, he killed Boniface, one of the three founders of the Latin Empire. Thus, all the founders lost their lives in the wars with the Bulgarians. Kalojan was wounded and died during the siege of Thessaloniki. When Kalojan died, he had won victories over the Latins and was crowned by the Pope. For this reason, it can be said that his ten-year reign was successful.

Giriş

Türk asıllı oldukları bilinen Bulgar toplulukları VI. yüzyılın başı itibarıyla Bizans sınırlarına hareket edip imparatorluğu sıkıştırmaya başlamış ve zaman içerisinde İstanbul önlerine kadar gelmişlerdi. VII. yüzyılın sonunda liderleri Asparukh'un (681-701) önderliğinde Tuna'nın güneyine yerleşip Balkanlarda kalıcı olmayı başarmışlardı. Öyle ki iki cephede birden savaşmak durumunda kalan Bizans İmparatorluğu onlara haraç ödemek zorunda dahi kalmıştı (Runciman 1930, 25-27; Crampton 2005, 8; Demirkent 2005, 19; Ostrogorsky 2011, 183; Hupchick 2017, 49; Pohl 2018, 331). Zaman içerisinde giderek güçlenen Bulgarlar, Krum'un (803-814) saltanatında İmparator I. Nikephoros'u (802-811) öldürüp kafatasından şarap kadehi yapacak Simeon (893-927) devrinde ise "*basileus*" ünvanını kullanma iddiasında bulunacak kadar kuvvet ve prestij sahibi olmuşlardı (Theophanes 1997, 673-674; Skylitzes 2010, 4; Runciman 1930, 55-57; Hupchick 2017, 79-89). Bu sebeple giderek güçlenen I. Bulgar Krallığına karşı Bizans, uzun bir müddet kalıcı çözüm üretememiş ancak II. Basileios (960-1025) döneminde rakibini durdurmayı başarmıştı. O, 1014'te hasmına karşı büyük bir zafer kazanmakla kalmamış 1018'de I. Bulgar Krallığı'nı tarihten silecek hamlesini yapmıştı (Skylitzes 2010, 331; Zonaras 2008, 42-44; Runciman 1930, 241; Stephenson 2004, 71-72; Crampton 2005, 10-16). Böylece Bulgarlar, Bizans İmparatorluğu için tehdit olmaktan çıkmıştı.

Yüzyılı aşkın bir süre devletlerinden yoksun kalan Bulgarların yeniden teşkilatlanmaları XII. yüzyılın sonunda gerçekleşti. II. Basileios'un ölümünü takiben yozlaşmaya başlayan Bizans idaresi, Komnenoslar döneminde geçici mahiyette de olsa ihya olmayı başarmış ve eski prestijine ulaşmıştı. Ancak Manuel Komnenos'un (1143-1180) ölümüyle beraber imparatorluk yeniden kaosa sürüklendi. Tahtı devralan Angelos Hanedanı'nın ilk işi ise Balkanlarda süratle ilerleyen Norman tehdidini durdurmaktı. İmparatorluğun müşkül bir vaziyete düştüğü bu esnada Bulgarlar yeniden bir araya geldiler. Bizans'ın müşkül vaziyetinden istifade ederek kendi devletlerini ihya etme yolunda adımlar attılar. Kırılma noktası ise II. Isaakios Angelos'un (1185-1195) evlilik merasimi oldu. Mezkûr imparator, Norman belasını defettikten sonra Balkanlardaki statükoyu korumak amacıyla Macar Kralı III. Bela'nın (1172-1196) kızı Maria (Margareth) ile izdivaç gerçekleştirdi. Evlilik kutlamaları esnasında masrafları karşılamak amacıyla bölge halkına yeni vergiler getirdi. Hâli hazırda ağır bir mali yük altında ezilen yerel halk, Peter ve Asen isimli iki temsilciyi imparatora gönderdi. Bulgar Kralı Kaloyan'ın (1197-1207) ağabeyleri olan bu iki kişi, II. Isaakios'tan vergi kanununu geri çekmesini talep ettiler. Helmos Dağı'nda mütevazı bir arazi ve askerî ünvanlar da diğer istekleri arasındaydı. Fakat bu talepler imparator tarafından reddedildi (Simpson 2016, 5-6). Böylece Bulgar Krallığı'nın ihyası için gerekli zemin hazırlanmış oldu.

II. Bulgar Krallığı'nın kurucuları olan Peter ve Asen kardeşler bu dönemde Ulah ve Kuman topluluklarıyla beraber hareket ediyorlardı. II. Isaakios'un reddinden sonra bahse konu gruplar bir araya gelerek isyan hazırlığına giriştiler. Peter başına altından bir diadem (Yunanca kökeni διάδημα olan terim hükümdarların başlarına taktıkları ve genellikle kıymetli taşlarla süslenmiş

yönetici sembollerinden biridir) takip erguvan ayakkaşılabilir giyerek isyanı ateşledi. Dağlardan şehre akın eden isyancıların ilerlemesiyle de imparatorluğa karşı girişim resmen başlamış oldu. Giderek ciddi bir hâl alan ayaklanmalara karşı II. İsaakios 1187’de harekete geçti. Edirne (Hadrianopolis) ve Filibe’de (Philippopolis) başarı kazanmakla beraber etkili bir çözüm üretemedi. Ertesi yıl meydana gelen mücadelelerde II. İsaakios, Asen’in eşini tutsak etmeyi başardı. İmparator ile müzakere etmek zorunda kalan Asen, eşine karşılık küçük kardeşi Kaloyan’ı rehin vererek Bizans ile ateşkes yaptı (Wolff 1949, 180-184; Fine 1994, 10-14; Ostrogorsky 2011, 375; Simpson 2016, 7). Bununla beraber 1189’da III. Haçlı Seferi’ne iştirak eden Friedrich Barbarossa’nın (1155-1190) Balkanlardan geçişi statükoyu bozdu. Zira II. İsaakios’tan çok daha güçlü bir konumda bulunan Barbarossa, Balkan topluluklarının bağımsızlık yolundaki umudu hâline geldi. Peter, 40.000 Ulah ve Kuman’dan oluşan bir orduyu ona destek olarak göndermeyi taahhüt ederek kendisinin taçlandırılmasını istedi. Ancak II. İsaakios ile istediği şartlar dâhilinde mutabakata varan Friedrich Barbarossa bu talebi cevaplamadı (Johnson 1969, 100-104; Freed 2016, 500; Usta 2021, 76-78). Onun Göksu Nehri’nde boğulmasını takiben Bizans-Bulgar mücadelesi eski hâline döndü. 1191’de yeniden harekete geçen II. İsaakios büyük bir mağlubiyet yaşayıp ordusunun büyük çoğunluğunu kaybetmekle beraber Varna ve Anchialos’u düşmanlarına kaptırdı. Bunu takiben imparator pek çok girişimde bulundu; ancak istediği muzafferiyete erişemedi. Nihayetinde akrabası ve müttefiki olan Macar Kralı III. Bela ile ortak bir ordu hazırlayıp Bulgar gücünü tamamen yok etmeyi planladı. Ne var ki kardeşi III. Aleksios Angelos’un (1195-1203) darbesiyle planları suya düştü. Tahtın yeni sahibi Bulgarlar ile anlaşmayı denedi de kendisine sunulan şartlar imparatorluk için makul olmadığından selefinin yolundan gitti. Ardı ardına ordular yollayarak hasmının gücünü kırmayı denedi. Ancak ağabeyinden farklı bir sonuç elde edemedi. Bu esnada Bulgar cephesinde beklenmedik bir gelişme yaşandı. Asen, Bulgar kumandan Ivanko tarafından öldürüldü. Kaloyan ağabeyinin intikamını almak ve iktidarı Ivanko’ya teslim etmemek için firar etti. Böylece II. Bulgar Krallığı’nda yeni bir dönem açılmış oldu (Wolff 1949, 185-187; Fine 1994, 26-28).

Kaloyan’ın İlk Dönemleri ve Bölgesel Bir Güç Olma Çabaları

Kaloyan, başkent Tırnova’ya gittiğinde tahta geçmekte zorlanmadı. Zira gerekli altyapı kısa süre içerisinde kendiliğinden oluşmuştu. Ivanko, Asen’in baldızı ile girdiği ilişki sonrası kendisini öldürme teşebbüsünde bulunan hükümdarı alt ederek başa geçmişti. Asen’i “tiran” olarak gören pek çok aristokrat bu eylemi desteklemişti (Khoniates 2013, 20-22; Wolff 1949, 187; Madgearu 2014, 111). Ancak kısa süre içerisinde durum değişti. Peter ve Kaloyan’ın kendisine karşı birleşeceği haberinin gelmesi üzerine Ivanko iktidar yarışından vazgeçti. III. Aleksios ile iletişime geçerek başkent Tırnova’yı teslim etmek şartıyla ittifak kurma talebinde bulundu. İmparator kendiliğinden gelen fırsatı kaçırmamak için şehri ele geçirmek adına iki kez teşebbüste bulundu. Fakat muvaffakiyet sağlayamadı. Hâl böyle olunca Ivanko tahtı bırakıp Bizans’a sığındı. Bu esnada Peter’in da suikasta uğraması ile Kaloyan tek hükümdar olarak tahta oturdu (Khoniates 2013, 22-23; Wolff 1949, 187-188; Fine 1994, 28-29).

Ne yazık ki onun hükümdarlığının erken dönemleri pek çok açıdan karanlıktır. Dolayısıyla ilk icraatları hakkında net çıkarımlarda bulunmak güçtür. Bunun sebebi kuvvetle muhtemel iki etkene dayanmaktadır. İlki 1188’den itibaren Bizans İmparatorluğu’nda rehin kalmasından mütevellit olayların merkezinden uzak olmasıdır. Zikredilen süreçte ön plana çıkan isimler iktidarı ellerinde tutan Peter ve Asen kardeşlerdir. Diğer bir sebep dönem hakkında günümüze ulaşan kaynakların azlığıdır. XII. yüzyılın sonunda coğrafyayı aydınlatan yegâne kronik Niketas Khoniates’e aittir. Oldukça uzun ve detaylı bir anlatıma sahip olan Niketas, 1204’e kadar olan süreçte Kaloyan’dan çok az bahseder. Zira yeni Bulgar Kralı sadece Bizans ile değil aynı zamanda

kuzeydeki komşularıyla da rekabet hâlinde olduğundan müellifin anlatım merkezinin dışında kalmıştır. Diğer taraftan Asen'i öldüren Ivanko, III. Aleksios ile girdiği sıkı ilişkiler sebebiyle onun aktarımında ön plana çıkar.

Niketas, Ivanko'nun, III. Aleksios ile anlaşmasına tanıklık ettiğini belirtir. Balkanların geleceği için önemli bir ittifak olan bu bağa önem atfettiği için de Ivanko hakkında detaylı bilgiler verir. Buna göre o, Tırnova'yı terk ederek İstanbul'a iltica etti. III. Aleksios ile tokalaşarak evlilik bağı oluşturdu. İsmi Aleksios olarak değiştirip Bizans'ın hizmetine girdi. Ivanko'yu Balkanlardaki kaosa son vermenin yolu olarak gören imparator onu Filibe valisi olarak atadı (Khoniates 2013, 26; Fine 1994, 29; Madgearu 2014, 114). Bölgede Bizans adına önemli faaliyetler yürüten Ivanko özellikle Rodop Dağları civarındaki sınırları güçlendirip kaleler inşa ederek konumunu sağlamlaştırdı. Kendi halkına karşı III. Aleksios'un yanında olması imparatoru ona haddinden fazla inandırmaya teşvik etmiş olmalı ki merkez tarafından denetime alınmadı. Fakat kısa süre içerisinde saf değiştirerek yeniden Bizans'ın düşmanı oldu. İhanete uğrayan imparator ona elçiler gönderdiyse de sonuç alamadı. Nihayetinde Ivanko tarafların bir araya geldiği barış görüşmelerinde tutuklandı (Khoniates 2013, 70-79; Wolff 1949, 188-189; Madgearu 2014, 114-115).

Ivanko'nun, Bizans'ı meşgul ettiği sıralarda imparatorluğa karşı Bulgar coğrafyasında isyan hareketleri başlamıştı. 1199-1201 tarihleri arasında meydana gelen bu ayaklanmalarda Kaloyan'ın bir dahil bulunmuyordu. Anlaşılan Bulgar topraklarında yaşamakta olan Ulah ve Kuman toplulukları bağımsız bir şekilde Bizans'a saldırmışlardı. Zira Niketas bu üç isyanın Kaloyan ile bağlantılı olduğuna dair herhangi bir bilgi vermez. Onun imparatorluğa karşı attığı ilk adım Mart 1202'de görülür. I. Bulgar Krallığı ile Bizans İmparatorluğu arasındaki en önemli tampon bölgelerden olan Meriç Nehri yakınlarındaki Constantia şehrini yıkıma uğrattır. Niketas onun istihkamları yerle bir ettiğini ve şehir surlarını geçmek için onlar kadar yüksek kuleler getirdiğini söyler. Ayrıca Kaloyan'ın ordusunun kalabalık ve tam donanımlı olduğunu belirtir (Niketas 2013, 98). Bu aktarım Bulgarların gücü hakkında fikir verebileceği gibi Bizans'ın mağlubiyetine kılıf bulma çabası olarak da yorumlanabilir. Dolayısıyla gerçekliğini sorgulamakta sakınca yoktur. Diğer taraftan kesin olan husus Bulgarların, Bizans'ı perişan ettiğidir. Zira Kaloyan'ın yeni hedefi olan Varna, Mesembria (Misivri) ile beraber kısa süre içerisinde düşmüştü. Şehir halkı katliamdan geçirilmiş ve binalar yerle bir edilmişti. Böylece Kaloyan sadece Bizans'ı mağlup etmekle kalmamış aynı zamanda Karadeniz kıyısında hinterlandı yüksek olan iki önemli şehri de hâkimiyetine katmıştı (Khoniates 2013, 99; Madgearu 2014, 115-117; Simpson 2016, 13).

Kaloyan'ın Bizans ile mücadele ettiği dönemde Ulahlar ile iş birliği içinde olan Kuman kökenli soylulardan Dobromir Chrysos, III. Aleksios'a karşı isyan etti. Ivanko benzeri yeni bir ismin Bizans'a saldırması Bulgar Kralını ziyadesiyle memnun etti. Zira imparatorluk ne kadar yıpranırsa Kaloyan rakibi karşısında o kadar güçlü bir konuma erişecekti. Bu sebeple önemli bir müttefik olarak değerlendirdiği Dobromir Chrysos'u nezaketle karşıladı. Harekete geçmekte zaman kaybetmeyen Kuman soylusu, Makedonya'da bulunan Prosek şehrini ele geçirdi. Bölgeye ordu sevk eden III. Aleksios, Dobromir'i durduramadı. Ancak Ivanko'ya uyguladığı politikayı ona karşı da kullanarak kendisini imparatorluk safına çekmeyi başardı. Evlilik bağı ile müttefik hâline gelen Dobromir'in, Bizans'a olan sadakati Kaloyan'ın planlarını suya düşürdü (Khoniates 2013, 100-101; Wolff 1949, 188; Fine 1994, 32-33). Bulgar Kralı, kuzeyde meşgul iken Dobromir'in, III. Aleksios ile mücadele edeceğini düşünüyordu. Ancak sandığının aksine müttefik olduklarını gördüğünde imparator ile anlaşmak zorunda kaldı. Mutabakat çerçevesinde Bulgarlar, Helmos Dağı'nın gerisine çekildiler ve burası taraflar arasında sınır kabul edildi.

Ayrıca Kaloyan, Kuman ve Ulahlar başta olmak üzere imparatorluğa düşman kimselerle ittifak edilmemesi hususunda söz verdi (Fine 1994, 32; Madgearu 2014, 117-118; Simpson 2016, 13). Nihayetinde Kaloyan'ın, Bizans karşısında istediği başarıyı elde edemediği aşikardır. Ancak mevcut vaziyet farklı perspektiflerden de ele alınmalıdır. Zira Kaloyan'ın tek düşmanı Bizans değildir. Bu sebeple onun hükümdarlık devrini anlayabilmek için kuzeye yönelmek gerekir.

XII. asrın sonunda Balkan coğrafyasının birbirlerine neredeyse denk denebilecek muhtelif güçler tarafından çatışma sahasına çevrildiği görülür: Kaloyan'ın önderliğinde yeniden teşkilatlanan Bulgarlar, güçlenme safhasında bulunan Sırlar ve etkin bir kuvvet olan Macarlar. Daha önce belirtildiği üzere Bulgarlar ilk krallıklarının mirasçıları olarak bölgede hak sahibi olduklarını iddia ediyorlardı. Sırlar coğrafyanın önemli bir parçasıydılar. Üstelik 1191'de II. Isaakios'un yeğeni Eudokia ile Sırp Jupanı Stephan Nemanya'nın (1166-1196) oğlu II. Stephan'ın (1196-1228) evlenmesiyle Bizans ile akraba olmuşlardı (Fine 1994, 26; Radic 2016, 33). Bundan mütevellit kendilerini Balkanların vazgeçilmez bir figürü olarak görüyorlardı. Macarların konumu ise çok daha mühimdi. Bölgede uzun bir geçmişe sahip olmakla beraber 1185'te gerçekleşen II. Isaakios ile III. Bela'nın kızı Maria arasındaki evlilik vasıtasıyla Bizans'a hısım olmuşlardı. Öte yandan onlar Alman İmparatorluğu ile rekabet hâlinde olduklarından Papa'nın doğal müttefiki hâline gelmişlerdi. Zira Papalık ile Almanlar arasında bir asrı aşkın süredir çatışmalar yaşanmaktaydı. Bu sebeple Orta Avrupa'da stratejik bir konuma sahip bulunan Macarların, Almanlarla mücadele hâlinde olması Papa'nın desteğini sağlamıştı ki bu iki tarafın da yararına idi (Sweeney 1973, 320). Dolayısıyla krallıkta henüz tahta çıkan Kaloyan'ın benzer iddialarla hareket eden rakiplerine karşı dikkatli olması gerekiyordu.

Belgrad, Vidin ve Branicevo taraflar arasındaki tartışmalı bölgelerdi. Sırların idaresinde bulunmasına rağmen Kaloyan, atalarının mirası olması sebebiyle zikredilen şehirlere göz dikmişti. Macarlar ise bahse konu kentlerin Maria'nın çeyizi olduğunu iddia ediyorlardı. Hâl böyle olunca taraflar arasında çatışmalar meydana geldi. Bulgarların, Bizans İmparatorluğu ile meşgul olduğu esnada Sırlar, Niş'i zapt ettiler. Kaloyan ancak III. Aleksios ile barış yaptıktan sonra bölgeye yönelebildi. Şehri geri almakta da zorlanmadı. Zira Stephan Nemanya'nın çocukları arasında çıkan taht mücadelesi ona gerekli avantajı sağladı. Öte yandan bu mesele Balkan coğrafyasında bir nüfuz çatışması hâline geldi. Macar Kralı Emeric (1196-1204), Vukan'ın (1202-1204) tarafını tutarken Kaloyan, II. Stephan'ı destekledi. Emeric, Vukan üzerinden Kaloyan'ı etkisiz hâle getirmeyi planlayarak büyük bir askerî harekate girişti. 1203 yazında Belgrad, Niş ve Branicevo müttefikler tarafından ele geçirildi. Her ne kadar Kaloyan'ın desteğiyle II. Stephan tahtı geri almayı başardı ise de Macar tehdidi bastırılmadı (Curta 2006, 382; Madgearu 2014, 123-125). Zira hem Bizans ile olan bağ hem de Papa'nın politik desteği onları Balkanların etkin bir gücü hâline getirmişti.

Tahmin edileceği üzere burada Papa'nın etkisi Bizans'a göre daha mühimdi. Çünkü giderek kendi kabuğuna çekilen Bizans idaresinden ziyade Hristiyan dünyasının en büyük ismi olan Papa III. Innocent'in (1198-1216) sözü daha muteberdi. Kaldı ki Balkanlardaki iktidarlarını meşru kılmak için taç giyme yarışına giren bu devletleri kutsayabilecek yegâne kişi yine o idi. III. Innocent'in tanıdığı bir gücü diğer Hristiyan devletlerin reddetmesi olası değildi. Nitekim Balkan devletlerinin Bizans'tan ziyade Roma Kilisesi'ne meyilli oldukları malumdur. Bu çerçevede III. Innocent ile yapılan diplomatik müzakereler ve yazışmaların bölgedeki durumu aydınlatmaya yardımcı olacak bir mahiyet taşıdığı belirtilmelidir. Zira başta Kaloyan olmak üzere onun elinden taç giymeye çalışan tüm liderler kendisiyle irtibat hâlindeydi. Kendileri ve ülkeleri adına buldukları talepler yahut rakipleri tarafından gerçekleştirilen eylemler kaleme aldıkları mektuplarda işlenen başlıca hususlardı. Dolayısıyla Balkanlardaki vaziyeti idrak etmenin bir

başka yolu III. Innocent ile gerçekleştirilen yazışmalardır.

Yukarıda belirtildiği üzere Kaloyan'ın yegâne amacı bir an evvel taç giymektir. Zira bölgesel bir güç olabilmesinin en sağlam yolu hükümdarlığının Papa tarafından kutsanması idi. Bu sebeple iktidarı ele aldığı anda vakit kaybetmeden III. Innocent ile iletişime geçti. 1198'de ilk mektubunu kaleme aldı. Ne yazık ki belge günümüze ulaşmadığından içeriği hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Bu konuda fikir edinmeyi mümkün kılan husus ise Papa'nın, Kaloyan'a hitaben yazdığı cevap mektubudur. Aralık 1199 tarihli bu belgede III. Innocent, Kaloyan'a “*Ulahların ve Bulgarların Hükümdarı Ioannitsa*” (*Iohannitius, Dominus Blacorum & Bulgarorum*) diye hitap eder. Ulahların, Bizans karşısında kazandığı zaferlerden bahsederek Kaloyan'ın alçak gönüllüğünden ve Roma Kilisesi'ne olan bağlılığından bahseder. Müteakiben onun atalarının Roma soylularına dayandığının ve Petrus'a bağlılığının geçmişten gelen bir süreklilikten kaynaklandığının altını çizer. Kendisiyle daha önce iletişime geçmek istediğini ancak kilisenin içerisinde bulunduğu karmaşık durumdan ötürü bunu henüz gerçekleştirilemediğini dile getirir. Brindisi'nin Yunan Başrahibi Dominic'i elçi olarak kendisine gönderdiğini, ona gerekli nezaket ve onurlandırma ile mukabele etmesi gerektiğini söyler. Kendisinin Roma'ya olan bağlılığını Başrahip'e bizzat aktarmasını ister. Teklifinin samimiyeti ve sevgisinin derecesini Başrahip Dominic'e bildirdiğinde bilahare daha yüksek dereceli bir din adamını kendisine göndereceğini belirtir (Epistolarum 1682, 30-31; Wolff 1949, 190-191; Madgearu 2014, 119-120).

Şüphe yok ki III. Innocent'in mektubu pek çok hususa dikkat çeker. Öncelikle Kaloyan'ın taç giyme çabalarına karşı Papa'nın ne kadar temkinli yaklaştığı mektupta açık bir şekilde göze çarpar. Zira ona karşı kullandığı hitap şekli herhangi bir ünvanı dile getirmekten çekindiğini gösterir. Kaloyan kendi ülkesinde “kral” ünvanını kullanmaktadır. Peşinde koştuğu asıl ünvan ise “imparator”dur. Sonraki mektuplarda çok açık bir şekilde görüleceği üzere Kaloyan, Balkanlardaki rakiplerine karşı kendi iktidarını sağlamlaştırmak için “imparator” ünvanına sahip olmak istiyordu. Bunu yapabilecek olan yegâne merci Papalık olduğundan III. Innocent ile iletişime geçmişti. Ancak bölgenin kaotik durumu ve Kaloyan'ın daha kuruluş aşamasında bulunan bir krallığın başında olmasından ötürü III. Innocent bu düşünceye mesafeli durdu. İkinci husus Kaloyan ve halkının kökeni hakkındadır. Bulgar Kralı kendisinin, ağabeylerinin ve atalarının kökenini Roma'ya dayandırmaktadır. Papa III. Innocent ise bu kanıyı tersine çevirecek herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Oysa Bulgarların, Türk kökenli bir kavim oldukları bilinmektedir. Dolayısıyla ortada muallak bir durum vardır. Ancak Kaloyan'ın Bulgar, Ulah ve Kumanlardan oluşan bir devleti yönettiği göz önüne alındığında Wolff ve Madgearu gibi araştırmacıların altını çizdiği üzere kendisinin Ulah kökenli olma ihtimalinin yüksek olduğu göze çarpar (Wolff 1949, 191; Madgearu 2014, 127). Son husus ise III. Innocent'in, Kaloyan'ın bağlılığını bildirmesi hâlinde kendisine daha yüksek rütbeli din adamı göndereceğini söylemesidir. Bu açık bir şekilde Roma Kilisesi tarafından taçlandırılmasının uzun bir süreçte yayılacağına ifadesidir. Zira mektuplaşma faaliyetleri zaman alıyordu ve vekillerin peyderpey gönderilmesi Kaloyan'ın işinin kolay olmadığını gösteriyordu.

Kaloyan'ın 1202 tarihli ikinci mektubu, Papa'nın ilk mektubundan çıkarılan sonuçların ne kadar doğru olduğunu kanıtlar niteliktedir. Kendisini “*Bulgar ve Ulahların İmparatoru Calojohannes*” (*Calojohannes Imperator Bulgarorum et Blachorum*) ünvanı ile tanıtır. Akabinde kardeşleri Peter ve Asen'in, Roma ile iletişime geçmek için yılmak bilmeden çaba sarfettiklerini ancak düşmanları tarafından önlerinin kesildiklerini söyler. Altını çizerek tıpkı eski “Bulgar İmparatorları” gibi taçlandırılmak istediğini belirtir. Kadim kitaplarında I. Bulgar Krallığı'nın önde gelen isimlerinden Peter ve Samuel'in Roma tarafından taçlandırıldığının yazıldığını ve onların soyundan gelen biri olarak şimdi sıranın kendisine geçtiğini ifade eder. Brindisi Başrahibi

Dominic'in asıl elçilik heyeti olmadığını düşündüğü için mektubuna geç cevap verdiğini ve bu konuda içinin müsterih olmasını dile getirir. Son olarak kendisini taçlandırmak üzere söz verdiği daha üst yetkili bir din adamını göndermesini talep ederek mektubu sonlandırır (Epistolarum 1682, 668; Wolff 1949, 192).

Bu mektupta Kaloyan'ın "kral" dan ziyade "imparator" ünvanını istediği tartışmasız bir şekilde belli olur. Evvela iki ulusa bu ünvan ile hükmettiğini açıkça ifade eder. Akabinde ağabeylerinin ve atalarının mirası hakkında destekleyici detaylar verir. Başta Peter ve Asen'in bu konudaki tutumlarını aktarır ki burada izah edilmesi gereken bir ayrıntı vardır. Kaloyan'ın ağabeyi Peter'in gerçek ismi Theodore idi. Kardeşler II. Bulgar Krallığı'nın kuruluşunu ateşleyecek isyanları başlattıklarında Theodore ilk krallığın en önemli hükümdarlarından biri olan Peter'in ismini kullanmaya başlamıştı (Simpson 2016, 5). Burada onun soylu bir hükümdar olmasının yanı sıra zikredilen kitapta altı çizildiği üzere Roma tarafından taçlandırılmış olması da etkiliydi. Şimdi Kaloyan bu argümanı kullanarak imparator ünvanına layık olduğunu göstermeye çalışıyordu. I. Bulgar Krallığı'nın en önemli isimlerinden bahsetmesinin ve altını çizerek tıpkı "eski imparatorlar" gibi taçlandırılmak istediğini belirtmesinin sebebi buydu.

III. Innocent bu mektubu 27 Kasım 1202'de cevapladı. Bulgar Kralı'na "*Calojohannes, Bulgarların ve Ulahların Hâkimi*" (*Calojohannes Dominus Blacorum & Bulgarorum*) diye hitap etti. Papalık kayıtlarına göre pek çok kralın Roma tarafından taçlandırıldığını söyledi. Özellikle Papa Nicholas (858-867) ve Hadrianus (867-872) döneminde Bulgar Krallığı'nın, Roma ile iletişim hâlinde olduğuna dikkat çekip Boris'in (852-889) Hristiyan olduktan sonra Mikhail ismini aldığını belirtti. Ancak Kaloyan'a kardinal göndermedi. Onun yerine dostu olduğunu belirttiği bir papaz göndererek Bulgar Başpiskoposu Basil'e bir "*pallium*" (Kilise büyüklerinin giydiği özel cübbe olarak geçen pallium için bk. Sevckenko 1991, 932) yolladı. Böylece ona rahipleri yetkilendirme ve piskoposları takdis etme hakları tanıdı. Eski kitaplar ve diğer belgelerde Bulgar tacı ile ilgili problemleri araştırması ve önerilerde bulunması için talimat verdi. Kaloyan'ın köklerinin Roma'ya dayandığını tekrardan belirterek mektubunu sonlandırdı (Epistolarum 1682, 668-669; Wolff 1949, 193).

Başka kelimelerin ardına saklanmış olsa da III. Innocent'in tavrı artık belli olmuştu. Kaloyan'ın önceki mektubundaki üslubuna karşın ona "*dominus*" ünvanı ile hitap etmişti. Bu, Bulgar Kralı'nın imparatorluk hasretinin gerçekleşmeyeceğini gösteren önemli bir adımdı. Papa ikinci kez Kaloyan'ı reddediyordu. Başpiskoposa verilen görevler ise hiçbir somut gelişmeye zemin hazırlayacak nitelikte olmadığından III. Innocent'in, Kaloyan'ı oyalamaya yönelik bir tavır sergilediği söylenebilir. Zira ona ne istediğini veriyor ne de alenen reddediyordu. Şüphesiz bu durum Balkanların kaotik vaziyeti ile doğrudan bağlantılıydı. Bizans, Macar, Sırp ve Bulgar güçlerinin çatışma hâlinde olduğu bir ortamda III. Innocent, Kaloyan'a "imparator" ünvanı vererek dengeleri bozmak istemiyordu. Papa'nın ona verebileceği yegâne paye yerel krallık olabilirdi ancak Kaloyan rakiplerini meşru zeminde sindirebilmek için "imparator" sıfatını istiyordu. Nitekim mektuplarında "Macar Kralı" (*Rex Hungariae*) olarak belirttiği Emeric'i mevcut ünvanıyla yenmesi ona avantaj sağlamazdı (Innocentii III 1891, 291). Fakat bunu "imparator" sıfatı ile yapması hem konumunun ondan üstün olduğunu gösterir hem de bu ünvan ile atalarından kalan tüm mirasa sahip olabilmesinin önünü açardı.

"İmparator" ünvanı hakkında belirtilmesi gereken bir diğer husus kelimenin çevirisi üzerinedir. Bilindiği üzere Kaloyan mektuplarını Bulgarca kaleme alıyordu. Ana dilinden önce Yunanca müteakiben Latinceye çevrilen mektuplar son hâli ile Papa'ya ulaşıyordu (Madgearu 2014, 128; Dall'Aglio 2019, 174-175). Durum böyle olunca dilden dile çevrilen mektuplarda anlam kayması yaşanabiliyordu. Kaloyan'ın istediği "imparator" ünvanının içeriği Balkanlarda, I. Bulgar

Krallığını diriltecek bölgesel bir güç kaynağına işaret ediyordu. Oysa kelime evrensel bir hükümdarlığa atıf yaptığından Kaloyan'ın beklentilerinin dışına taşıyordu. Hâli hazırda bu ünvanı sahiplenen iki farklı güç varken III. Innocent yeni bir imparatorluğun zuhuruza izin veremezdi. Diğer taraftan Kaloyan'a teklif ettiği kral yani “*rex*” ünvanı küçük çaplı yönetimlerde dahi kullanılabilen görece basit bir ünvanıydı. Kaldı ki kral olabilmesi için Papa'ya ihtiyacı da yoktu. Ancak ifade edildiği üzere kelimelere ihtivasının dışında anlam yükleme çabası bu durumu giderek zora soktu. Yine de Bulgar Kralı çabuk pes edecek biri değildi.

Eylül 1203'te Kaloyan, III. Innocent'e yeni bir mektup yazdı. Kendisini “*Bulgarların İmparatoru Calojohannes*” (*Calojohannes, Imperator Bulgarorum*) olarak tanıttı. Bu ünvanı bilerek kullandığı çok belliydi. Zira mektubun devamında aynı kelimeleri tekrar etti (*Ego Calojohannes, Imperator Bulgarorum*). Roma Kilisesi ile seneler önce iletişime geçmeye başladığını ancak ilerleme kaydedemediğini belirtti. Akabinde III. Innocent'i harekete geçirecek kozunu oynadı. Onun aktarımına göre III. Aleksios bir elçi göndererek kendisini taçlandırmak istemişti: “*Bize gel, seni imparator olarak taçlandırılalım ve senin için bir patriklik inşa edelim. Zira patriklik olmadan imparatorluk ayakta kalmaz.*” (*Veni ad nos, coronabimus te in imperatorem, et faciemus tibi patriarcham quia imperium sine patriarcha non staret*). Ancak Kaloyan bunu istemediğini, III. Innocent'e olan bağlılığının sürdüğünü ifade etmişti: “*Ancak ben bunu istemedim; sizin en derin kutsallığınıza döndüm çünkü Aziz Petrus'un ve siz efendimizin hizmetkârı olmak istiyorum.*” (*Sed ego non volui imo recurri ad sanctitatem tuam; quia volo esse servus sanctii Petri, et tuae sanctitatis*). Öte yandan Papa'nın gelişmelerden şüphe duymaması için kanıtlar sundu. III. Aleksios'un kendisine iletmış olduğu gümüş, mum, ipek elbise ve bazı hayvanları Papa'ya gönderdi. Roma'ya bağlanması ve imparator sıfatı ile taçlandırılması için kendisine bir kardinal yollamasını istedi (Innocentii III 1891, 155-156; Wolff 1949, 194; Curta 2006, 381; Madgearu 2014, 129-130).

Bizans'ın teklifi tam zamanında gelmiş ve Bulgar Kralı bunu Roma'yı harekete geçirecek bir argüman olarak kullanmayı başarmıştı. Beş yıldır sürmekte olan yazışmalarda Kaloyan istediğini elde edememişti. Ancak şimdi Roma'nın kaybedeceği fırsat çok daha büyüktü. Balkanlarda yönlendirebileceği dinamik bir gücün kendi ihmalkârlığı yüzünden otoritesinden çıkıp Bizans'a meyletmesi kabul edilemezdi. Bu sebeple Papa hızlıca harekete geçip 25 Şubat 1204'te yeni bir mektup yazdı. Kaloyan'a, “*Calojohannes, Bulgarların ve Ulahların Soylu Kralı*” (*Calojohannes, Illustris Bulgarorum et Blacorum Rex*) diye hitap etti. İsteklerini yerine getirmek üzere Kardinal Leo'yu gönderdi. Yazdıklarına göre Kardinal, Kaloyan'ı diğer -Hristiyan- kardeşlerinin yanına alacak ve onun kendisi için göndermiş olduğu diademi başına konduracaktı. III. Innocent bunun dışında ayrıcalıklar da sunmuştu. Örneğin Kaloyan sikke bastırıp üzerine kendi resmini işleyebilecekti. Bulgar Piskoposu Basil'in, başpiskopos olması onaylanmıştı. O, gelecekteki imparatorları da taçlandırıp kutsayabilecekti. Ayrıca Papa, Preslav ve Belebuzda (Köstendil) Piskoposlarına da “*pallium*” gönderdiği gibi Kaloyan'a paganlara karşı yapacağı savaşlarda kullanması için bir sancak (*vexillum*) iletmışti (Innocentii III 1891, 277-280; Wolff 1949, 196-197; Curta 2006, 382-383; Stephenson 2004, 310).

Bu mektuptaki her madde Kaloyan'ın yararınaydı. Dikkat çeken tek husus yıllardır ısrarla talep ettiği “imparator” ünvanından bahsedilmemesiydi. Her ne kadar III. Aleksios bu minvalde bir teklif yapmış olsa da büyük ihtimalle III. Innocent bunun bir pazarlık aracı olduğunu anlamıştı. Bu sebeple de Kaloyan'ın, Papalık otoritesinin dışına çıkmasına sebep olabilecek imparatorluk meselesinde çekimser kaldı. Tanınmış olduğu diğer imtiyazlar ise Kaloyan'ı memnun edeceği gibi III. Innocent için tehlike arz etmeyen hususlardı. Ne var ki mektup sahibine ulaşamadı. Zira Papa'nın uyarılarına rağmen Macar Kralı Emeric, Kardinal Leo'yu tutukladı (Wolff 1949, 197;

Sweeney 1973, 324-325). Aylarca hapis hayatı yaşayan Kardinal'in gecikmesi ise coğrafyanın kaderini değiştirdi. III. Innocent'ten haber bekleyen Kaloyan umduğunu elde etmek için sabırsızlanmaya başladı. Aynı esnada IV. Haçlı Seferi ordularının İstanbul önlerine gelmesiyle de bütün dengeler alt-üst oldu.

Haçlılar ile Mücadeleleri

Kaloyan'ın Balkanlarda hâkimiyet mücadelesi verip III. Innocent ile müzakerelerde bulunduğu dönemde Avrupa'da yeni bir Haçlı Seferi düşüncesi ortaya çıkmıştı. Champagne Kontu Thibaut'un önderliğinde tasarıya dökülen bu fikir kısa süre içerisinde pek çok kont ve lider tarafından desteklenip yankı uyandırmıştı. Ancak Papa'nın da desteği ile vücut bulan IV. Haçlı Seferi henüz ilk aşamada bile sorunlara gebedi. Liderler kendilerini Mısır'a taşıyacak gemilerden yoksundular. Bu nedenle Venedik'e başvurdular ve 85.000 gümüş mark karşılığında gerekli hazırlıklar tamamlandı. Fakat taahhüt edilen borcun ödenememesi sebebiyle seferin rotası değişti. Önce Zadar (Zara) ardından da İstanbul yeni hedef oldu (Ayrıntılı bilgi için bk. Khoniates 2013, 107-108; Villehardouin 1921, 6-8,14-23; Robert of Clari 2005, 38-59; The Devastatio 2008, 215; The Bishops of Halberstadt 2008, 251; The Anonymous of Soissons 2008, 233; Ralph of Coggesgall 2008, 284; Gunther of Pairis 1997, 83; Historia Ducum Veneticorum 1883, 93; Chronicle of Morea 2015, 46-49; Dandolo 1728, 276; Robbert 1969, 414; Madden 2003, 121-150; Runciman 2019, 100-103). Onların bölgeye gelişi ise Kaloyan'ın planlarını değiştirdi.

Bulgar Kralı, Haçlı liderlerinin Bizans topraklarına gelmesini başta memnuniyetle karşıladı. Ağabeyleri zamanında nasıl Friedrich Barbarossa'dan taçlandırma talebinde bulunmuşlarsa şimdi o da aynı isteği tekrarlamayı düşündü. Kaldı ki bu karşılığı verilmeyecek bir talep değildi. İstanbul surları daha önce hiçbir ordu tarafından aşılamamış güçlü bir savunma sistemine sahipti. Bu sebeple Haçlıların yardıma muhtaç hâle düşmeleri işten bile değildi. Robert de Clari'nin ifadesine göre Kaloyan bu durumu fırsat bilerek kendisini taçlandırmaları karşılığında 100.000 askeri destek olarak gönderme teklifinde bulunmuştu (Robert of Clari 2005, 86-87). Kuşkusuz müellifin verdiği sayı abartılıdır. Balkanlarda yıllardır mücadele eden Kaloyan'ın bu büyüklükte bir orduya sahip olması mümkün değildir. Ne var ki onun daha mütevazı bir rakam ifade etmiş olması makul görünmektedir. Nitekim Kaloyan, III. Innocent ile beş yıldır sürdürdüğü müzakerelerden sonuç alamamıştı. Kendisini oyaladığı ayyuka çıkan Papa'dan ümidini kesip bölgeye yerleşme tasarısı içinde bulunan Haçlıların onu taçlandırması aklına yatmış olmalıdır. Ancak sandığının aksine Haçlı liderleri, Kaloyan'ın talebini reddettiler. Tıpkı Bizanslılar gibi Haçlılar da Bulgarları müttefik değil vasal olarak görmeyi tercih etmişlerdi. Cevaben onun ya da yardımının umurlarında olmadıklarını ve eğer isterlerse ona zarar verebileceklerini söylediler (Robert of Clari 2005, 88; Wolff 1969, 202; Madgearu 2014, 140). İkinci kez hüsrana uğrayan Kaloyan için bu büyük bir yıkım oldu. Öyle ki Haçlıların gelişini sevinçle karşılayan Bulgar Kralı şimdi onların en azılı düşmanlarından biri hâline geldi. Ne var ki taraflar arasındaki mücadele hemen başlamadı. Haçlılar önce III. Aleksios'u devirip yerine IV. Aleksios (1203-1204) ve babası II. Isaakios'u müşterek imparator olarak tahta çıkardılar. Ancak kendilerine verilen taahhütlerine yerine getirilmemesi üzerine 13 Nisan 1204'te İstanbul'u ele geçirdiler (Ayrıntılı bilgi için bk. Khoniates 2013, 113-120; Villehardouin 1921, 59-65; Robert of Clari 2005, 77; Akropolites 2007, 113; The Devastatio, 216-221; The Anonymous of Soissons, 233-234; Dandolo, 278-279; Brand 1968, 232-269; McNeal 1969, 178-184; Hussey 1969, 148-151; Madden 2003, 155-172; Kolias 2005, 123-138; Küçükşipahioğlu 2017, 335-346.). Bizans'ın merkezinde yeni bir idare tesis edileceğinden Kaloyan ile bir süre karşı karşıya gelmediler.

Yeni kurulan Latin İmparatorluğu henüz oluşum safhasında bile büyük problemlere sahne oldu. Ordunun önemli bir kısmı ya Mısır'a yelken açmış ya da Avrupa'ya dönmüş olduğundan

asker ve nüfus oranı düşüktü. Önde gelen kontlar arasında rekabet söz konusuydu. Boniface de Montferrat doğal lider olması sebebiyle imparatorluk tahayyülleri kurarken müteveffa imparator Manuel Komnenos'un damadı olan kardeşi Reiner'in miras hakkı olarak Selânik (Thessalonika) bölgesini de yönetmek istiyordu (Nicol 2000, 101; Runciman 2019, 110). Baudouin de Flandre (1204-1205), Thibaut'un ölümünden sonra sefere yön veren kişi olarak tacın peşindeydi. Arka plandaki asıl lider Enrico Dandolo (1192-1205) ise yön verebileceği bir hükümdar atayıp imparatorluğu onun üzerinden idare etmek peşindeydi. Kısacası Haçlılar birbirlerinden bağımsız planlar peşinde koştuklarından birlik sağlayabilmiş değillerdi. Nitekim bunun örnekleri hemen ayyuka çıktı. Boniface imparatorluk yarışında herkesin favorisi olmasına rağmen Dandolo'nun, Baudouin'i desteklemesi sebebiyle geride kaldı (Khoniates 2013, 176; Villehardouin 1921, 68; Robert of Clari 2005, 115; The Devastatio, 221; The Anonymous of Soissons, 20; Dandolo, 279). İstanbul ele geçirilmeden önce üzerinde hemfikir olunan Mart Paktı'na göre Balkanlardaki arazi imparatorun payına düşüyordu (Villehardouin 1921, 68; Robert of Clari 2005, 91; Tafel ve Thomas 1856, 449-452; Wolff 1969, 190; Nicol 2000, 134). Ancak o, kardeşinin Selânik üzerindeki hakkı sebebiyle önceki anlaşmayı reddetti. Böylece Kaloyan'a sıra gelmeden müttefikler birbirleriyle savaşmaya başladılar. Sulh, Dandolo ve diğer kontların araya girmesi ve Selânik'in, Boniface'e teslim edilmesiyle tesis edilebildi (Khoniates 2013, 180-181; Villehardouin 1921, 71-78; Robert of Clari 2005, 120-121). Müteakiben tarafların başka bir mücadeleye girişmemeleri için üzerinde mutabık olabilecekleri yeni bir anlaşma hazırlandı (Ayrıntılı bilgi için bk. Tafel ve Thomas 1856, 452-488; Robbert 1969, 418-419; Wolff 1969, 191-192; Nicol 2000, 141-142; Çalışır 2020, 177-184). Bizans coğrafyasının aralarında pay edildiği bu pakt (Partitio Romaniae) ile Haçlılar kendi bölgelerine dağıldılar.

Kaloyan adına bu dönemde Bulgar cephesinde yaşanan gelişmeler en az Haçlıların iç mücadeleye girişmesi kadar güzeldi. Macar Kralı Emeric, aylardır esaret hayatı yaşayan Kardinal Leo'yu serbest bıraktı. 15 Ekim 1204'te Tırnova'ya varan elçi 8 Kasım 1204'te Kaloyan'ı taçlandırdı (Wolff 1949, 197-198; Madgearu 2014, 135; Geyik 2022, 26). Artık Haçlılara ihtiyaç duymayan Bulgar Kralı ise yanı başında bulunan tehdit hakkında III. Innocent'e bir mektup yazdı. Kendisini "*Calojohannes Tüm Bulgar ve Ulahların Kralı*" (*Calojohannes, Rex totius Bulgariae et Blachiae*) ünvanı ile tanıttı. Onu son gelişmelerden haberdar edip Latinler hakkında uyardı. Onları kendi imparatorluğundan uzak tutmasını ve Bulgarlardan, Haçlılara bir zarar gelmeyeceğini söyledi. Eğer Haçlılar bir saldırıda bulunur ve içlerinden ölenler olursa Papa'nın kendisinden şüphelenmemesi gerektiğini çünkü bunun, onun suçu olmayacağını ifade etti (Innocentii III 1891, 551-553; Wolff 1949, 198).

Kaloyan'ın önce Haçlılar tarafından "*kral*" olarak taçlandırılmak istemesi sonrasında da bu mektupta aynı ünvan ile kendini tanıtmaması evvelki tahayyüllerinden vazgeçtiğine dair bir algı oluşturabilir. Ancak mektubunun ilerleyen kısımlarında hükmettiği coğrafya için "*regnum*" (*krallık*) yerine "*imperium*" (*imparatorluk*) kelimesini seçtiği görülmektedir. Birden fazla kez tekrar edilen bu tercih onun imparatorluk isteğinde kararlı olduğunu ancak bölgenin kaotik durumundan ötürü dengeli bir politika takip etmek istediğini gösterir. Zira Haçlıları karşısına almışken bir de III. Innocent ile zıtlaşması kendi zararına olabilirdi. Öte yandan Latin İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu durum onu bir süre rahatlatmıştı. Haçlıların, Avrupa topraklarından bu kadar uzak bir coğrafyada idare kurmuşken kendi içlerinde savaşmaları Kaloyan'ın işine geliyordu. Kaldı ki çatışma hâlinde oldukları tek husus iç dengeleri değildi. Haçlılar, onlarla birlikte hareket etmek isteyen pek çok Bizanslı aristokrati reddetmişlerdi. Kendi topraklarında ikinci sınıf vatandaş konumuna düşen Bizanslılar da ezelden beri düşman addettikleri Kaloyan'a sığınmışlardı (Khoniates 2013, 194; Villehardouin 1921, 88). Nitekim Haçlılar ile Kaloyan'ı karşı karşıya getirecek olayların temeli de bu noktaya dayanıyordu.

Geoffroi de Villehardouin bu iş birliğini farklı şekilde açıklamaktadır. Ona göre “*ihaneti kalplerinden söküüp atamayan Bizanslılar*” evvelden beri düşman oldukları Kaloyan’a giderek Latinlere karşı ittifak kurmayı teklif etmişlerdi. Onun buyruğuna girip kendisini imparator olarak tanıyacaklarını ve ellerine geçen tüm Latinleri öldüreceklerini belirtmişlerdi. Bulgar Kralı’nın sorumluluğu ise Latinlere karşı kendi müttefiklerini korumaktı (Villehardouin 1921, 87). Niketas, Kaloyan’a “imparator” ünvanı verilmesi konusunda herhangi bir açıklama yapmaz. Ancak olayların gelişimi hakkında verdiği bilgiler Villehardouin ile büyük ölçüde uyuşur. Buna göre Kaloyan ayağına kadar gelen fırsatı değerlendirip Bizanslıların teklifini kabul etmişti. Onları kendi topraklarına gönderip ordusunun bölgeye varışına kadar Latinlere ellerinden geldiğince zarar vermelerini emretmişti (Khoniates 2013, 194). Şüphe yok ki bu kaostan en kârlı çıkan kişi o idi. Eski düşmanları hem tehdit olmaktan çıkmış hem de Latinlere karşı kullanabileceği bir silah hâline gelmişti.

Aldıkları direktifler üzerine kendi topraklarına dönen Bizanslılar, organize bir şekilde Latinlere karşı harekete geçtiler. İsyanın başladığı yer hakkında Niketas ve Villehardouin farklı bilgiler verirler. Ancak Latinleri harekete geçiren ilk büyük tehdidin Dimetoka’da (Didymoteikhon) baş gösterdiği konusunda hemfikirdirler. Bahse konu şehir Haçlı kontlarından Hugues de Saint-Paul’un idaresindeydi. Gut hastalığından mustarip olan kont, İstanbul’da hayatını kaybettikten sonra Bizanslılar şehirdeki boşluğu değerlendirerek pek çok Latin askerini öldürmüşlerdi. Kurtulmayı başaran az sayıdaki kişi o sırada Venediklilerin elinde bulunan Edirne’ye kaçmıştı. Ancak organize bir şekilde hareket ettikleri anlaşılan Bizanslılar burada da isyan başlattılar. Şehri terk etmek zorunda kalan Venedikliler, Baudouin’e ait olan Çorlu’ya (Tzurulon) ricat ettiler (Khoniates 2013, 195; Villehardouin 1921, 88-89). Burada imparator adına şehri yöneten Guillaume de Blanvel ile anlaşılıp Lüleburgaz (Arkadiopolis) üzerine yürüdüler. Mukavemete uğramadan şehre giren Haçlılar burayı ele geçirmeyi başardılar. Fakat Kaloyan’ın desteğine sahip olan Bizanslılardan çekindikleri için şehri boşaltıp İstanbul’a döndüler (Villehardouin 1921, 89).

Baudouin daha birkaç ay önce tesis ettikleri imparatorluğun peyderpey çöktüğünü görmüştü. Bu sebeple Enrico Dandolo ve Louis de Blois ile müzakerelerde bulunarak çeper bölgelere dağılan kontların toplanmasını emretti. Kardeşi Henri (1206-1216) başta olmak üzere pek çok kont emrindeki şövalyelerle beraber harekete geçti (Khoniates 2013, 196; Villehardouin 1921, 89-90; Robert of Clari 2005, 125; Madgearu 2014, 146; Gardner 1912, 64-65). Geoffroi de Villehardouin ve Manasses de l’Isle öncülüğündeki bir kuvvet Lüleburgaz’a ilerledi. Mezkûr şehir ve akabinde Babaeski (Bulgarophyon) buradaki nüfus Edirne’ye kaçmış olduğundan kontrol altına alındı. Ancak Edirne hem sağlam surlarla çevrildiği hem de civar bölgelerden kaçan tüm Bizanslıların buluşma noktası olduğu için öncü birliklerin zapt edemeyeceği bir yerdi. Bu sebeple kontlar, imparatoru bekleme kararı aldılar. Öncü birliklerinin Lüleburgaz’daki başarısı Baudouin’i sevindirmişti. Bundan mütevellit sadece İzmit’ten (Nikomedia) gelen birlikleri yanına alarak yola koyuldu. 140 şövalye ile Edirne’ye hareket eden Latinler hakkında Villehardouin şunları söylemektedir: “*Heyhat! Ne kadar az askere sahip olduklarını ve bağlı oldukları maceranın ne kadar tehlikeli olduğunu gördükleri hâlde boğazın karşı tarafından gelenleri beklememeleri çok yazık oldu* (Villehardouin 1921, 91).”

Gerçekten müellifin değerlendirmesinin ne kadar doğru olduğu kısa sürede anlaşıldı. Güçlü savunma sistemi ile düşmanlara geçit vermeyen Edirne surları, Haçlıları şaşkınlığa uğrattı. Öyle ki üç gün boyunca kuşatmadan sonuç alamayan Baudouin, taarruz için Dandolo’yu bekleme kararı aldı. Ancak anlaşılan o ki Dandolo’nun gelişi hiçbir başarının anahtarını açamamıştı. Haçlılar savaş makineleri inşa edip surların altından geçişi sağlayacak lağım çukurları

hazırlamalarına rağmen şehri ele geçiremediler. Müteakiben Kaloyan'ın 14.000 Kuman ile Edirne'nin imdadına koştuğu haberi gelince durum kritik bir hâl aldı. Konseyini toplayan Baudouin, Bulgar Kralının saldırması hâlinde Geoffroi de Villehardouin ile Manasses de l'Isle'nin kampı korumasını, diğer birliklerin ise savaş hattı oluşturmalarını emretti. Latinlerin yerini öğrenmemesi için Kaloyan ordusunu tepelere ve uçurumlara gizledi. Akabinde Kumanları, Latinlerin çayırlarda otlayan sürülerine saldırmakla görevlendirdi. Onların gelişi ile Haçlı ordugahında kaos çıktı. Nizamı bozan şövalyeler, Kumanların üzerine atılarak uzun bir müddet takipte kaldılar. Ancak ağır şövalyeleri arkalarında bırakmayı başaran hafif zırhlı Kumanlar ricat etmeyi başardılar. Üstelik at üstünde ters yönde ok atarak Haçlılara zarar vermeyi de ihmal etmediler. Hâl böyle olunca Latinler karargâha geri döndüler. Baudouin şövalyelerin fevri tutumlarını şiddetle eleştirdi ve saldırının yenilenmesi hâlinde alınan kararlara sadık kalmalarını emretti. Ancak Kumanlar geri döndüklerinde şövalyeler hatalarını tekrarladılar. Arkalarına takmayı başardıkları Latinleri bu sefer daha güçlü bir şekilde hezimete uğratarak Haçlı ordusuna büyük bir ders verdiler. 14 Nisan 1205'te gerçekleşen ve Edirne Savaşı (Hadrianopolis Savaşı) olarak bilinen bu mücadelede Louis de Blois gibi pek çok kont hayatını kaybederken Latin İmparatorluğu'nun ilk hükümdarı Baudouin esir düştü (Khoniates 2013, 195-198; Villehardouin 1921, 91-94; Robert of Clari 2005, 125-126; Ralph of Coggesgall 2008, 287; Akropolites 2007, 139; Dandolo 1728, 280-281; Wolff 1969, 203; Madgearu 2014, 147-148).

Haçlıların toparlanması çok zor oldu. Niketas'ın aktarımına göre gece meşalelerin ateşini söndürmeyerek karargâhta olduklarına dair sahte izlenim yarattılar. Böylece Kaloyan'a fark ettirmeden Tekirdağ'a (Rodosto) dönmeyi başardılar (Khoniates 2013, 198). Villehardouin'a göre ise içlerinden bir kısmı artçı birlik olarak Bulgarları gözetlerken kalanları sessiz biçimde başkente yöneltiler (Villehardouin 1921, 95). Kronikler detaylar hakkında ayrışıyor olsalar da genel hatlarda hemfikirdiler. En yetkin Haçlı kontları yaşamlarını kaybederken İmparator Baudouin, Kaloyan tarafından zincire vurularak tutsak edilmişti. Bulgarlar coğrafyanın kaderini tamamen değiştirmişlerdi. Her şeyden evvel Latin İmparatorluğu'nun daha kuruluş aşamasından beri birlikten yoksun olduğu ve buna bağlı olarak bölgede kalıcı olamayacağı açık bir şekilde hissediliyordu. Ancak Bizans ahalisinin desteğini kazanan Kaloyan'ın, Latinlere bu kadar büyük bir darbe indirmesi herkesi şaşırtmıştı. Bulgar Kralı daha bir sene önce Haçlılar tarafından tehdit edilmişti. Şimdi ise Latin ordusunu bozguna uğratarak imparatoru tutsak edebilecek bir güce sahipti.

Kuşku yok ki bu yıkım sadece Kaloyan'ın gücü ile açıklanamaz. Onun bir sene evvel Haçlılardan çekinirken şimdi onlardan daha üstün bir konuma gelmesi mümkün değildi. Ortak hareket ettiği Bizanslıların varlığı ise galibiyeti belirleyecek bir etken olmaktan uzaktı. Bozgunun başlıca sebebi Haçlıların birlikten yoksun olmalarıydı. Latin İmparatorluğu'nun üç büyük kurucusundan biri olan Boniface, Selânik'te ayrı bir krallık kurduğu için Edirne Savaşı'na iştirak etmemişti. Diğer yandan Baudouin, Anadolu'dan gelen destek birliklerini beklemeden harekete geçmişti. Haçlı ordusu gerek bir kısmının sefer bittikten sonra geri dönmesi gerekse de Partitio Romaniae'dan sonra farklı bölgelere dağılmasından ötürü sayıca azdı. Bu bağlamda imparatorun diğer kontları bekleyip Bulgarlara karşı ortak hareket etmesi gerekirdi. Fakat birbirlerinden kopuk hareket etmeleri Kaloyan'ın işini kolaylaştırdı ve neticesinde Baudouin esir düştü. Dönüş yolunda Doge Enrico Dandolo da hayatını kaybedince Latin İmparatorluğu, kurucularından ikisini kaybetmiş oldu (Khoniates 2013, 198; Villehardouin 1921, 102; Historia Ducum Veneticorum 1883, 94; Dandolo 1728, 281).

Mevcut durumda Kaloyan bölgenin en etkin gücü hâline geldi. Öyle ki hem Niketas hem de Villehardouin, onun önüne çıkan her kenti yıktırıp halkına zulmettiği konusunda hemfikirdi. Kaloyan, Haçlıların Edirne önlerinden çekilmesinden sonra bir süre beklemişti. Anlaşılan

düşmanlarının ordugâhı terk ettiğini ancak sabah fark etmişti. Bu sebeple Latinleri takip ettirmedi. Zorlukla başkente dönebilen Haçlılar toplandıkları konseyde Baudouin'in kardeşi Henri'yi naip olarak seçtiler. Henri, “*Konstantinopolis İmparatorunun Kardeşi ve İmparatorluğun İdarecisi*” (*Frater Imperatoris Constantinopolitani et Moderator Imperii*) ünvanı ile kendini tanıttığı 5 Haziran 1205 tarihli mektubunda III. Innocent'e, Edirne'de yaşananları anlattı. Bulgar, Kuman, Ulah, Türk ve Bizanslılardan müteşekkil bir ittifakın kendilerine karşı mücadele ettiğini ve Kaloyan'ın sayılamayacak derecede büyük bir orduya sahip olduğunu bildirdi. Latin İmparatorluğu'nun desteğe ihtiyaç duyduğunu açık bir dille ifade etti (Innocentii III 1891, 706). III. Innocent ise yaz sonunda Kaloyan'a bir mektup göndererek Baudouin'i serbest bırakmasını ve Latinlerle barış yapmasını söyledi (Innocentii III 1891, 705). Ancak onun girişimleri hiçbir sonuç vermedi. Zira Kaloyan dinmek bilmeyen bir hırsla bölgeyi ele geçirmeye başladı.

Henri naip sıfatı ile dağınık vaziyetteki Haçlıları bir araya getirerek sefere çıktı. Çorlu, Lüleburgaz, Vize ve İncik'i (Apros) ele geçirdi. Çok hızlı bir şekilde ilerleyen Henri'nin seferleri Bizans ahalisini o kadar korkuttu ki hemen hepsi Edirne ve Dimetoka'ya kaçtı (Khoniates 2013, 204-208; Villehardouin 1921, 102-103). Ancak Kaloyan'ın ordusu güneye ilerlediğinde ortaya çıkan yıkım çok daha büyük oldu. Bulgar Kralı Seres, Filibe, İncik, Çorlu, Tekirdağ, Marmara Ereğlisi (Heraklea), Büyük Çekmece (Athyras) ve daha birçok kenti ele geçirdi. Bahse konu şehirlerin halkını, direnmelerine yahut teslim olmalarına bakmadan katletti. Kılıç tutan herkesin boynunu vururken kalanları Bulgar Krallığı'na sürdü (Khoniates 2013, 200-203,211-222; Villehardouin 1921, 103-111).

Görüleceği üzere Kaloyan bölgenin en büyük gücü olunca durmak bilmez bir hâl almıştı. Nitekim onun zulmünden etkilenen tek kesim Latinler değildi. Edirne Savaşı'nı müteakip artık Bizanslılara da ihtiyacı kalmadığını düşünen Bulgar Kralı, onlarla yaptığı ittifakı bozarak yeniden düşmanları olmuştu. II. Basileios'un çok sayıda Bulgar askerini kör ettirmesi sebebiyle aldığı “*Boulgaroktonos*” (Bulgar Kasabı) lakabına istinaden kendisine “*Romaioktonos*” (Romalı Kasabı) diye hitap edilmesini istemişti (Wolff 1969, 203; Madgearu 2014, 162). Nitekim lakabının hakkını veren Kaloyan, seferleri esnasında o kadar çok Bizanslıyı öldürüp zulmetmişti ki Niketas kroniğinin farklı yerlerinde bu durumu betimlemek zorunda kalmıştı. Edirne Savaşı'nı müteakip askerlerine Bizans topraklarını da yağmalama izni verdiğinde Niketas şu sözleri dile getirmişti: “*Bu Tanrının gönderdiği vebalardan da feci bir şey idi*” (Khoniates 2013, 199). Zira düşman addettikleri Latinler yetmiyormuş gibi şimdi müttefikleri olan Kaloyan'ın kendilerine saldırması onları iki ateş arasında bırakıyordu. Bulgarlar, Bizanslılara zulmederken Latinler, Kaloyan karşısında aldıkları mağlubiyeti Bizanslıların ihanetine bağlayarak öfkelerini onlardan çıkarıyorlardı. Ancak Kaloyan'ın zulmünü Latinler ile kıyaslamak zordur. Nitekim hem Niketas'ın hem de Villehardouin'un belirttiği üzere Bulgarlar ele geçirdikleri tüm kentleri yıkıp halkını öldürüyorlardı. Öyle ki Latinlerin, Trakya'daki arazileri artık Vize ve Silivri'den (Selymbria) ibaretti (Khoniates 2013, 216; Villehardouin 1921, 111).

Trakya'da yerleşik olan Bizanslıların sahip olduğu kentler Edirne ve Dimetoka idi. Ancak bu durumun ne kadar süreceği meçhuldü. Kaloyan'ın, Latin kentlerini işgal ettikten sonra kendilerine geleceğini biliyorlardı. Bu sebeple Henri ile iletişime geçtiler. Barışın tesis edilmesi hâlinde sahip oldukları şehirleri imparatorluğa devretmeye hazır olduklarını belirttiler. Kendi meclisi ile müzakerelerde bulunan Henri, Kaloyan'ın önlenemez ilerleyişine set çekmek adına bu öneriyi kabul etti (Villehardouin 1921, 112). 1204'te birbirlerini öldürenler artık Kaloyan'a karşı müttefik olmuşlardı. Şüphesiz bu kimsenin beklemediği bir adımdı. Çünkü asırlardır erişilemeyen İstanbul surlarını geçip imparatorluğu yok eden Latinler idi. Şimdi ise değişen dengeler gereğince Bizanslılar ile müttefik olmuşlardı. Anlaşılan Kaloyan böyle bir ittifakın oluşumuna ihtimal

vermemiştir. Haberini aldığı anda öfkeye kapılıp hainlikle suçladığı Bizanslıların üzerine yürüme kararı aldı. Ordusunu önce Dimetoka sonra da Edirne üzerine yönlendirdi. Mukavemeti sağlam surları sebebiyle direnmeyi başaran Edirne, Henri'den yardım istedi. Başta kararsız kalan naip daha sonra mutabık kalınan anlaşma gereğince yola çıktı. Surları aşmayı başaramayan Kaloyan, Latinlerin gelmesiyle çekilmek zorunda kaldı (Villehardouin 1921, 112-115; Wolff 1969, 203-204). Uzun zaman sonra Bulgar Kralı ilk kez eli boş dönmüştü.

Bu zaferin ardından Henri'nin konumu güçlendi. Hem Bizanslıları kurtarıp hem de Kaloyan'ı ricata zorlaması memnuniyetle karşılandı. Bölgede emniyet sağlanır sağlanmaz İstanbul'a dönen Latinler, 20 Ağustos 1206'da Henri'yi imparator olarak seçtiler (Khoniates 2013, 230; Villehardouin 1921, 117; Robert of Clari 2005, 126). Oybirliğiyle alınan bu karar ile Latin İmparatorluğu büyük bir hükümdar kazanmış oldu. Diğer taraftan başkentte yapılan törenler sırasında Dimetoka ve Edirne'nin zayıf bırakıldığı kısa sürede anlaşıldı. Derhal harekete geçen Kaloyan, Dimetoka'yı yerle bir edip Edirne'ye yöneldi. Ancak Haçlılar bölgeye varınca çekilmek zorunda kaldı. Villehardouin'un aktarımına göre Henri'yi şehrin önünde gören Bizanslılar o kadar sevinmişlerdi ki kent surları önünde kutlamalar yapmışlardı (Villehardouin 1921, 117-118).

Henri karşısında prestij kaybına uğrayan ve intikam hırsına kapılan Kaloyan'a beklediği fırsat İznik'ten geldi. Theodoros Laskaris (1205-1221), Henri'ye ait çok sayıda birliğin Anadolu yakasında savaştığını ve imparatorun İstanbul'da zayıf bir durumda olduğunu belirtti. Eğer kendisi Anadolu'dan harekete geçerken Kaloyan, Trakya'dan saldırırsa Henri ikisine birden direnemezdi. Teklifin cazibesine karşı koyamayan Bulgar Kralı çok sayıda asker toplayarak harekete geçti. Kendisi Edirne'yi kuşattığı gibi ona bağlı Kuman birliklerini İstanbul önlerine gönderdi. Theodoros ise Marmara Denizi'nin karşı yakasında ilerlemeye başladı. Edirne'den yardım mektupları gelirken başkentinin Kumanlar tarafından kuşatıldığını gören Henri müşkül duruma düştü. Anadolu'da savaşmakta olan birliklerine toplanma çağrısında bulundu. Fakat Theodoros, Kapıdağ Yarımadası'ndan hareket edecek olan Latin birliklerine saldırarak bu süreci yavaşlattı. İki cephede birden savaşmak zorunda kalan Henri, birliklerinin Anadolu'da olmasından ötürü önceliğini buraya verdi. Akabinde Latinlerin moralini yükseltecek bir zafer kazanarak Theodoros'u kendisiyle barış yapmaya mecbur etti (Villehardouin 1921, 122-125; Madgearu 2014, 163-166). Böylece Bizans-Bulgar ittifakını çökertmiş oldu. Trakya'da ise zafer kendiliğinden geldi. Civar bölgelerden yeterince ganimet aldıklarını düşünen Kumanlar, Kaloyan'ı geride bırakarak ülkelerine dönmeye başladılar. Onların yardımı olmaksızın Edirne'yi kuşatmaya devam edemeyeceğini düşünen Kaloyan ricat etti (Villehardouin 1921, 125-126). Böylece Bulgar Kralı bir kez daha ülkesine eli boş dönmüş oldu.

Artık aşikâr olduğu üzere Kaloyan, Henri karşısında geriye düşmüştü. Evvelki senelerde Latin birliklerini tek başına dağıtıp Trakya arazisini yerle bir eden hükümdar şimdi ittifaklar kurmasına rağmen başarı sağlayamıyordu. Tabii mevcut konjonktürde Kaloyan'ın hâlâ etkin olduğu yadırganamaz. Zira Latinlerin ve Bizanslıların elinden almış olduğu pek çok kentte idaresi devam ediyordu. Diğer taraftan arka arkaya aldığı neticeler onun durdurulamaz sanılan ilerleyişine büyük bir darbe indirmişti. Latinler, Henri'nin şahsında kurtarıcılarını bulmuş ve Bulgar işgaline direnmişlerdi. Yine de Kaloyan'ın hâlâ statükoyu değiştirecek bir güçte olduğu belliydi. Nitekim bunu Boniface de Montferrat ile giriştiği mücadelede görmek mümkündür.

Latin İmparatorluğu'nun üç kurucusundan biri olan Boniface, Selânik'te idaresini tesis ettikten sonra İstanbul'dan bağımsız bir yönetim benimsemiştir. Mora Yarımadası'nda Bizanslı aristokrat Leon Sgueros ile mücadele ederken Selânik'in kuşatıldığını öğrenmiş ve geri dönüş yolunda Baudouin'in akıbetinden haberdar olmuştu. Müteakiben krallığını kuşattığı için Serez'de olduğunu öğrendiği Kaloyan'ın üzerine birliklerini göndermiş ancak teşebbüsleri sonuçsuz

kalmıştı. Kendisine karşı harekete geçen Boniface'e cevap vermek zorunda kalan Kaloyan ise ona bağlı pek çok şehri ele geçirmişti. Böylece Haçlı lideri, Selânik'te sıkışıp kalmıştı (Khoniates 2013, 202-203; Villehardouin 1921, 85; Madgearu 2014, 157-158). Belli bir süre sessiz kalan Boniface daha sonra Henri ile akrabalık bağı kurdu. Kızı Agnes'i imparatorla evlendirip onun vasalı olmayı kabul etti. Henri'nin, Kaloyan karşısında kazandığı zaferlerden sonra yeniden bir araya gelen ikili Bulgarlar üzerine sefer yapma kararı aldılar. Ancak geri dönüş yolundaki Mosynopolis'te, Kaloyan'a bağlı birlikler tarafından tuzağa düşürülen Boniface omzuna aldığı ok darbesiyle hayatını kaybetti. Selânik Kralı'nın başı kesilerek Kaloyan'a gönderildi (Boniface'in kaynaklar tarafından farklı şekillerde aktarılan ölümü için bk. Khoniates 2013, 222; Villehardouin 1921, 131-133; Robert of Clari 2005, 127). Böylece Bulgar Kralı, Latin İmparatorluğu'nun son kurucu liderini de yok etmiş oldu.

Boniface, Henri ile anlaştığı sırada Kaloyan, Selânik Krallığı'nı kuşatmış bulunuyordu. Haçlı liderinin bu kuşatmadan haberdar olarak geri döndüğüne dair bir kanıt yoktur. Kroniklerin hemfikir olduğu husus Boniface'in dönüş yolunda Kaloyan'a bağlı birlikler tarafından ele geçirilmiş olmasıdır. Kendisi hayatını buradaki mücadelede kaybederken eşi Maria ve oğlu Demetrios, Selânik'te kuşatılmış durumdaydı. Şehri almakta ısrarcı olan Kaloyan ise Boniface'in ölüm haberini aldıktan sonra baskısını arttırmıştı. Ancak beklenmedik bir şekilde Bulgar Kralı, kuşatma sırasında hayatını kaybetti (Madgearu 2014, 167-173). Niketas Khoniates ve Villehardouin onun ölümü hakkında bilgi vermezler. Robert de Clari ise mucizevi bir şekilde Aziz Demetrius'un, çadırında bulunduğu sırada Kaloyan'ı mızrağıyla öldürdüğünü belirtir (Robert of Clari 2005, 127). Her ne kadar bu efsanenin doğruluğu tartışmaya açık olsa da kesin olan husus II. Bulgar Krallığı'nın ilk büyük hükümdarı yaşamını kaybetmiş ve Selânik kuşatması sona ermişti. Onun ölümüyle de bölgede müşkül duruma düşmüş olan Haçlılar yaşam şansı bulmuşlardı.

Sonuç

Kaloyan'ı ve içinde bulunduğu coğrafyayı idrak edebilmek için onun hükümdarlık dönemini 1204 öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak gerekir. Tahta çıkana kadar Bizans Sarayı'nda rehin tutulan Bulgar Kralı'nın 1204'e kadar olan faaliyetleri idareyi ayakta tutmaya ve Balkanlarda bölgesel bir güç olmaya yöneliktir. Peter ve Asen tarafından tesis edilen II. Bulgar Krallığı henüz yeni inşa edilmiş ve gelişimini tamamlamamış bir yapıdır. Kurulduğu bölge sebebiyle Sırlar, Macarlar ve Bizanslılar ile rekabet hâlinindedir. Bahse konu rekabet askerî mücadeleleri kapsadığı gibi meşru hâkimiyet iddialarını da içine almaktaydı. Bu sebeple tahta oturduğunda Kaloyan iki cephede birden savaşmak zorunda kaldı. Bir yandan düşmanlarına karşı kılıç kuşanırken diğer yandan atalarından kalan mirası öne sürerek iktidarının meşruiyetini herkese kanıtlamaya çalıştı. Bu doğrultuda en önemsedığı husus Roma Kilisesi ile giriştiği müzakereler oldu. Çünkü benzer ünvan ve iddialar ile hareket eden rakiplerine kendi ülküsünü kabul ettirmesi mümkün değildi. Oysa Papa'nın tanıyıp kutsadığı bir gücün rakipleri tarafından sorgulanması çok daha zordu. Bundan mütevellit 1204'e kadar olan süreçte Kaloyan bir yandan Balkanlarda ölüm kalım mücadelesi verirken diğer yandan Papa ile iletişimde kalarak Roma Kilisesi'nin kanatları altına girmeyi denedi.

Kaloyan'ın hükümdarlığının ikinci evresini Haçlılarla giriştiği mücadeleler kapsar. O, başlarda Latinlerle müttefik olmak istese de maruz kaldığı kibirli tavır sebebiyle düşmanları olmuştu. Arafta kalan Bizanslıların da verdiği destek ile onlarla mücadelelere girişerek pek çoğunda galip gelmişti. İki seneyi aşkın bir süre devam eden bu savaşlarda Kaloyan o kadar şaşırtıcı bir ilerleme kaydetmişti ki iktidarını henüz yeni tesis edilmiş olan Latin İmparatorluğu'nu, İstanbul'a hapsedecek kadar genişletmişti. Üstelik bu mücadeleler sırasında

imparatorluğun üç büyük kurucusunu da ortadan kaldırmayı başarmıştı. Baudouin de Flandre ve Boniface de Montferrat ona karşı yapılan savaşlarda ölürken Enrico Dandolo, Edirne Savaşı'na müteakip hayatını kaybetmişti. Bu ise Latin İmparatorluğu'nun temellerine büyük bir darbe indirmişti. Zira birlik olmayı bir türlü beceremeyen Latinler, liderlerini de kaybettiklerinde şaşkına dönmüşlerdi. Ne var ki Henri gibi becerikli bir diplomat ve askerinin halef olması onları ayakta tutmayı başarmıştı. Kaloyan, Henri ile girdiği mücadelelerde sarsılmaz duruşunu kaybetmiş ancak hangi tarafın bu savaştan galip çıkacağı belli olmadan yaşamını yitirmişti.

Kaloyan'ın kişiliği ve başarısı ona nereden bakıldığına göre değişir. Bizans ile müttefik iken kısmen de olsa tarafsızlığını koruyan Niketas, Bulgar Kralı'nın karar değiştirmesinden sonra ona lanet okur. Robert de Clari ile Villehardouin ise ardı ardına aldıkları mağlubiyetlerden ötürü Kaloyan'ı barbar olarak nitelerler. Oysa Bulgar cephesinden bakıldığında Kaloyan, beklenilenden çok daha büyük işler yapmıştır. Yürüttüğü diplomatik müzakereler ile Papa tarafından taçlandırılmayı başarmış ve neredeyse İstanbul'a kadar bütün Trakya'yı ele geçirmiştir. 1197'de ölüm kalım mücadelesi veren II. Bulgar Krallığı, onun iktidarında Bizans ve Haçlıları dize getirmiştir. Dolayısıyla çalışmalarda hızlı bir şekilde geçilse de Kaloyan, bu dönemde bölgenin en büyük güç odaklarından biri olup Bulgarlar için yadsınamayacak derecede mühim başarılarına imza atmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Ana Kaynaklar

- Andrea Dandolo. 1728, *Chronica Per Extensum Descripta*, ed. L. A. Muratori, RIS XII, Bologna.
- Epistolarum Innocentii III. Romani Pontificis*, Libri Undecim, Tomus I. 1682, Paris.
- Geoffroi de Villehardouin. 1921, *Memoirs of the Crusades, Villehardouin & De Joinville*, Çev. F. Marzials, London.
- Georgios Akropolites 2007, *The History*, Çev. R. Macrides, Oxford.
- Gunther of Pairis. 1997, *The Capture of Constantinople*, Çev. A. J. Andrea, Philadelphia.
- Historia Ducum Veneticorum*. 1883, ed. H. Simonsfeld, MGH SS XIV, Hannover.
- Innocentii III Romani Pontificis Opera Omnia Tomus II, Patrologiae Cursus Completus Series Latina CCXV*. 1891, haz. J. P. Migne, Paris.
- Ioannes Zonaras. 2008, *Tarihlerin Özeti*, Çev. Bilge Umar, İstanbul.
- John Skylitzes. 2010, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, Çev. J. Wortley, Cambridge.
- Niketas Khoniates'in Historia'sı 1195-1206*. 2013, Çev. I. Demirkent, İstanbul.
- Ralph of Coggesgall, Chronicle*. 2008, ed. A. J. Andrea, Contemporary Sources for the Fourth Crusade, Boston, 277-290.
- Robert of Clari. 2005, *The Conquest of Constantinople*, Çev. E. H. McNeal, New York.
- Tafel G. F. Fr. ve Thomas G. M. 1856, *Urkunden zur alteren Handels- und Staatgeschichte der Republik Venedig I*, Viyana.
- The Anonymous of Soissons*. 2008, ed. A. J. Andrea, Contemporary Sources for the Fourth Crusade, Boston, 223-238.
- The Chronicle of Theophanes Confessor; Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*. 1997, Çev. C. Mango ve R. Scott, Oxford.
- The Deeds of the Bishops of Halberstadt*. 2008, ed. A. J. Andrea, Contemporary Sources for the Fourth Crusade, Boston, 239-263.
- The Devastatio Constantinopolitana*. 2008, ed. A. J. Andrea, Contemporary Sources for the Fourth Crusade, Boston, 205-222.
- The Old French Chronicle of Morea: An Account of Frankish Greece after the Fourth Crusade*. 2015, Çev. A. V. Arsdall ve H. Moody, Farnham.

Araştırma Eserler

- Brand C. M. 1968, *Byzantium Confronts the West 1180-1204*, Massachusetts.
- Crampton R. J. 2005, *A Concise History of Bulgaria*, Cambridge.
- Curta F. 2006 *Southeastern Europe in the Middle Ages 500-1250*, Cambridge.
- Çalışır A. O. 2020, *Latin Kaynaklarına Göre Dördüncü Haçlı Seferi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi. İzmir.
- Dall’Aglia F. 2019, “Rex or Imperator? Kalojan’s Royal Title in the Correspondence with Innocent III”, *Studia Ceranea* 9, 171-185.
- Demirkent I. 2005, “14. Yüzyıla Kadar Balkanlar’da Bizans Hâkimiyeti”, *Bizans Tarihi Yazıları*, İstanbul, 17-30.
- Fine Jr J. V. A. 1994, *The Late Medieval Balkans; A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Michigan.
- Freed J. B. 2016, *Frederick Barbarossa; The Prince and the Myth*, London.
- Gardner A. 1912, *The Lascarids of Nicaea, The Story of an Empire in Exile*, London.
- Geyik S. O. 2022, “İstanbul Latin İmparatorluğu’nun Kuruluş Sürecinde II. Bulgar Krallığı ile Mücadelesi (1204-1207)”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 38, 17-38.
- Hupchick D. P. 2017, *The Bulgarian-Byzantine Wars for Early Medieval Balkan Hegemony; Silver-Lined Skulls and Blinded Armies*, Pensilvanya.
- Hussey J. M. 1969, “Byzantium and the Crusades 1081-1204”, ed. K. M. Setton, *A History of the Crusades II*, London, 123-152.
- Johnson E. N. 1969, “The Crusades of Frederick Barbarossa and Henry VI”, ed. K. M. Setton, *A History of the Crusades II*, London, 87-122.
- Kolias T. G. 2005, “Military Aspects of the Conquest of Constantinople by the Crusaders”, ed. Angeliki Laiou, *Urbs Capta, The Fourth Crusade and its Consequences*, Paris, 123-140.
- Küçükspahioglu B. 2017, “Dördüncü Haçlı Seferi ve İstanbul’un Ele Geçirilmesi”, ed. Murat Arslan–Turhan Kaçar, *Byzantium’dan Constantinopolis’e İstanbul Kuşatmaları*, İstanbul, 335-348.
- Madden T. F. 2003, *Enrico Dandolo and the Rise of Venice*, Maryland.
- Madgearu A. 2014, *The Asanids, The Political and Military History of the Second Bulgarian Empire 1185-1280*, Boston.
- McNeal E. H. 1969, “The Fourth Crusade”, ed. K. M. Setton, *A History of the Crusades II*, London, 153-186.
- Nicol D. M. 2000, *Bizans ve Venedik, Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul.
- Ostrogorsky G. 2011, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara.
- Pohl W. 2018, *A Steppe Empire in Central Europe 567-822*, London.
- Radic R. 2016 “The Divided Empire, Byzantium on the Eve of 1204”, ed. Vlada Stankovic, *The Balkans and Byzantine World before and after the Captures of Constantinople 1204 and 1453*, London, 31-40.
- Robbert L. B. 1969, “Venice and Crusades”, ed. K. M. Setton, *A History of the Crusades V*, London, 379-451.
- Runciman S. 1930, *A History of the First Bulgarian Empire*, London.
- Runciman S. 2019, *Haçlı Seferleri Tarihi III*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara.
- Sevcenko N. P. 1991, “Himation”, ed. A. Kazhdan, *The Oxford Dictionary of Byzantium II*, Oxford, 932.
- Simpson A. 2016, “Byzantium’s Retraeting Balkan Frontiers during the Reign of the Angeloi 1185-1203, A Reconsideration”, ed. Vlada Stankovic, *The Balkans and Byzantine World before and after the Captures of Constantinople, 1204-1453*, London, 3-22.
- Stephenson P. 2004, *Byzantium’s Balkan Frontier 900-1204*, Cambridge.
- Sweeney J. R. 1973, “Innocent III, Hungary and the Bulgarian Coronation: A Study in Medieval Papal Diplomacy”, *Church History* 42, 320-334.
- Usta A. 2021, “III. Haçlı Seferi Öncesinde Diplomasi ve Alman Ordusunun Balkan Topraklarındaki Yolculuğu Üzerine”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 36, 57-81.
- Wolff R. L. 1949, “The Second Bulgarian Empire; Its Origin and History to 1204”, *Speculum* 24/2, 167-206.
- Wolff R. L. 1952, “Baldwin of Flanders and Hainaut, First Latin Emperor of Constantinople: His Life, Death, Resurrection 1172-1205”, *Speculum* 27/3, 281-322.
- Wolff R. L. 1969, “The Latin Empire of Constantinople 1204-1261”, ed. K. M. Setton, *A History of the Crusades II*, London, 187-234.